

*Edice a materiály***Nerealizovaný scénář Vojtěcha Jasného**

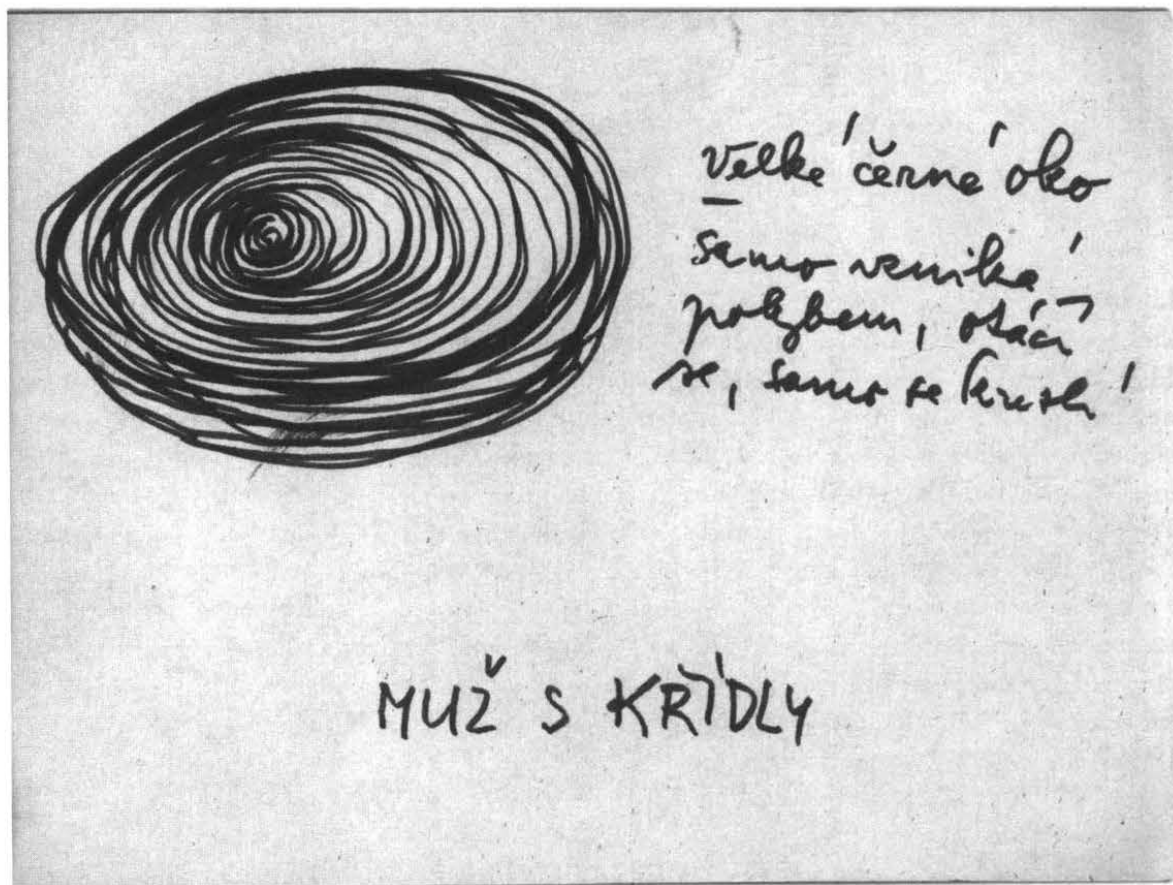
Literární scénář *Kominíček a korouhvičky* napsal Vojtěch Jasný (nar. 1925) na podzim 1970, krátce po emigraci do Rakouska. *Kominíček* tak představuje jeho první autorský počín v exilu. Jde o svého druhu ojedinělý pokus o kroniku českých dějin sklonku šedesátých let. Z jedné strany zde Jasný navazuje na elegickou epopej VŠICHNI DOBRÍ RODÁCI (a to i z hlediska historické chronologie zobrazených epoch), z druhé na společenskou morálitu AŽ PŘIJDE KOCOUR (model satirické féerie, důraz na výtvarnou koncepci a symboliku barev).

Treatment má v záhlaví označení 2. verze. Ve skutečnosti se ovšem jedná o verzi první a jedinou.¹⁾ Číselný údaj jen poukazuje ke staršímu projektu z roku 1963, *Kominík a korouhvičky* (1. verze), v němž autor prvně rozpracoval námět s létajícími postavami v zamýšlené podobě alegorické fantazie o tehdejší české společnosti.²⁾ Ovšem zatímco *Kominík* reflektuje počátek liberalizačního procesu, *Kominíček* zachycuje jeho vrchol a tragický konec. Možná zde dodat, že existuje ještě jedna verze téže genetické linie s titulem *The Kids*; vznikla jako Jasného prvotina v USA roku 1984 a děj je tu adaptován na americké prostředí.³⁾

Geneze projektu⁴⁾**1. Kominík**

„Nápad na film o létajícím Kominíkovi se zrodil v době, kdy jsem pracoval na AŽ PŘIJDE KOCOUR. KOCOUR byl hodně ovlivněn mým intenzivním zájmem o věci duchovní, o astrologii, reinkarnaci,

- 1) Text existuje ještě v několika cizojazyčných překladech, určených potenciálním producentům, a v pracovní variantě s pozměněným epilogem. Zde zveřejněnou verzi však považuje Vojtěch Jasný za jedinou uzavřenou a právoplatnou.
- 2) Filmové studio Barrandov, tvůrčí skupina Bohumil Šmída – Ladislav Fikar, 1961 – 1963, ve scénáři datum dokončení 15. 9. 1963, 101 stran (63 obrazů), cyklostyl; uloženo v knihovně Národního filmového archivu.
- 3) Literární scénář nese dataci 13. září 1984 (1. část), resp. 30. října 1984 (2. část). Má celkem 88 obrazů, v tištěné podobě 97 stran. Je psán česky, zhruba polovina dialogů anglicky. Na titulním listě stojí dedikace: „Květě, která mě přivedla na nápad udělat toto z ‚Kominíka‘.“ [Květa je Jasného manželka; pozn. ed.] Projekt *The Kids*, inspirovaný *The Peace Book (Kniha míru)* Bernarda Bensona, pojal Jasný jako globální pacifistickou vizi světa, v níž využil motivu létajících postav jako andělských poslů pokoje: dvě děti se vzbouří nejprve proti svým otcům, kteří pracují v atomových programech, a poté se rozletí do celého světa, aby své poselství předaly dalším lidem a přiměly vládce k zastavení válek a zbrojení. K výsledku Jasný (na jaře 1999) poznamenal: „Psal jsem to na Ameriku, o které jsem nic nevěděl. Čili jsem si vymýšlel blbosti. [...] Producent Rock Demers mi řekl: ‚Není to zralé. Musíš tady pobýt a napsat to později.‘ A pak z toho sešlo, jak už to bývá.“ [Rock Demers je kanadský producent, s nímž se Jasný znal již ze šedesátých let. Později v jeho produkci natočil pohádku *VELKÁ ZEMĚ MALÝCH* (*The Great Land of Small*; Kanada – Francie, 1987) a dva dokumenty *WHY HAVEL?* (Kanada – Československo, 1991) a *GLADYS* (Kanada – USA, 1998); pozn. ed.]
- 4) V této části jsou citovány dva prameny: 1. Rozhovor s Vojtěchem Jasným, který jsem uskutečnil na jaře 1999 (audiozáznam čítá celkem téměř 30 hodin) – tyto citace nejsou v textu již specificky opatřeny

Skica z bloku „Muž s křídly“, v němž jsou přípravné kresby ke Kominíčkově. K této kresbě Jasný (na jaře 1999) dodal: „Ve filmu mělo hrát důležitou roli Boží oko, zvláštní energie v podobě mráčku, který Kominíčka jednou zachrání od pádu, zabalí ho a odnáší pryč do jiné dimenze.“

Foto archiv

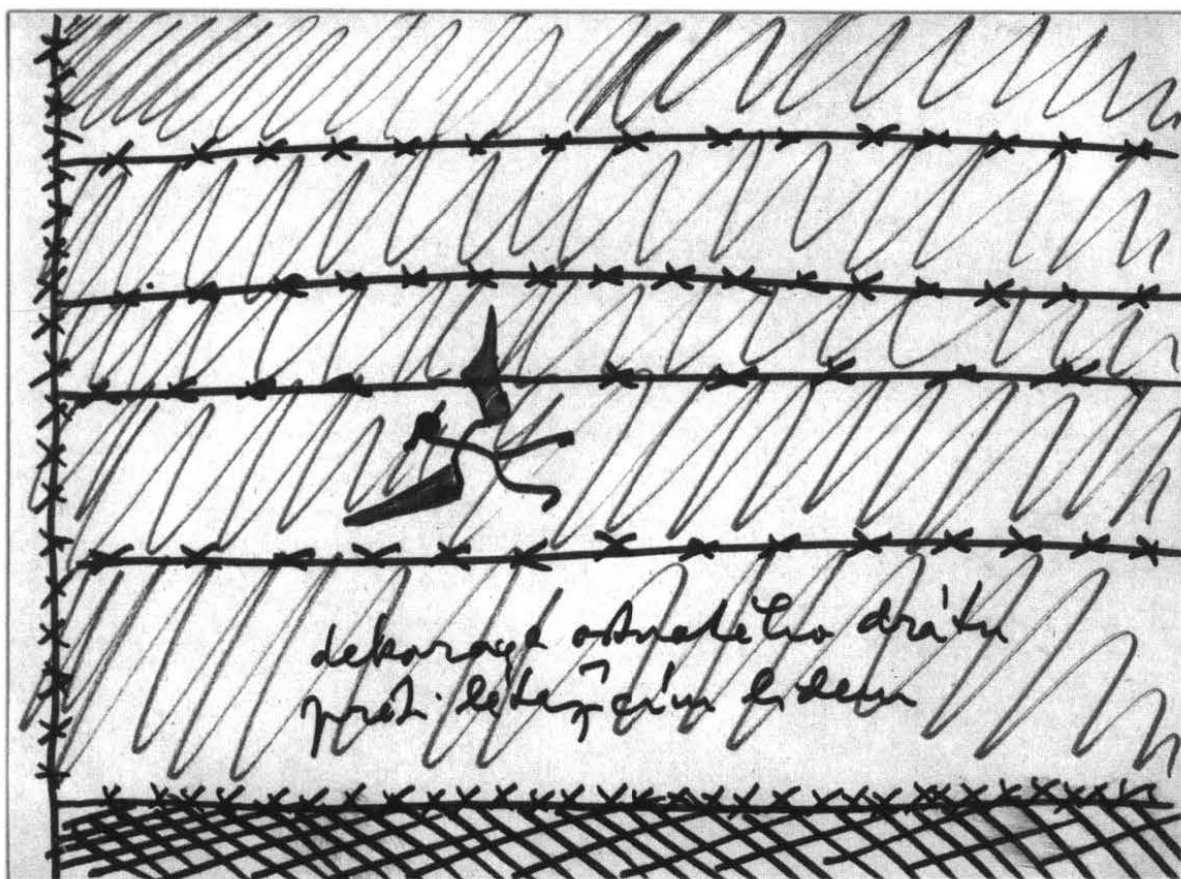
paralelní světy a dimenze. K tomu se mi tehdy dostala do rukou kniha *Jitro kouzelníků*, která pro mne znamenala nové ohromné poznání a stala se bezprostřední inspirací Kominíka. Prvotní inspiraci, ale jen volnou, poskytla taky pohádka Hanse Christiana Andersena.⁵⁾

Scénář jsem napsal v létě 1963, ve velmi krátké době. Měl jsem představu filmového baletu s naivistickou stylizací, v níž bych využil a rozvinul svou zkušenost s barvou z KOCOURA. Mělo jít o takovou pohádkovou alegorii, nebo bajku o tehdejší době, o změnách, které nastaly po smrti Stalina a nástupu Chruščova. Byla to doba korouhviček, lidí, kteří jen chytají vítr a točí se podle toho, kdo momentálně vládne.⁶⁾

bibliografickým údajem. 2. „Filmové notesy“ (dále jen FN), jež si Jasný psal od počátku šedesátých let dílem jako pracovní kalendář a zápisník filmových nápadů, dílem jako soukromý deník. Některé citace jsou doplněny či upřesněny na základě pozdější korespondence či ústních rozhovorů.

5) Míněna *Pastýřka a kominíček*, česky (samostatně) 1963.

6) Představu o zamýšlené podobě díla lze doplnit i z Jasného dobových zápisků, v nichž se opakovaně objevují zmínky o „spektrálním baletu“ či „barevné historii“ (například FN: 4. 11. 1963 – 2. 1. 1964; cit. zápis nedatován). Ve scénáři potom najdeme technické poznámky o použití cinemascope a polyekranu ve vizi časoprostorového letu. Srov. též Vojtěch Jasný, *Život a film*. Praha: Národní filmový archiv, 1999, s. 73; zde označuje projekt za „svůj první pražský příběh o lásce a tehdejší počínající reformní atmosféře“.

Skica z bloku „Muž s křídly“

Foto archiv

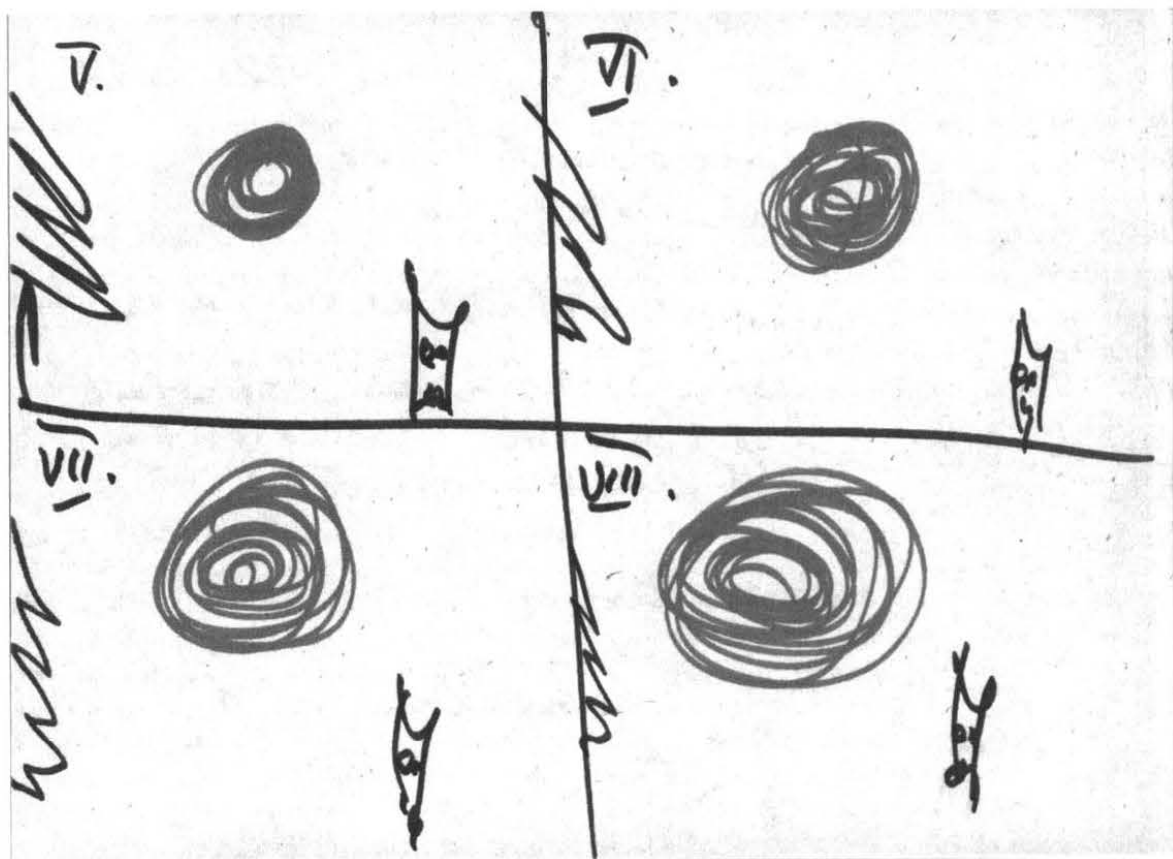
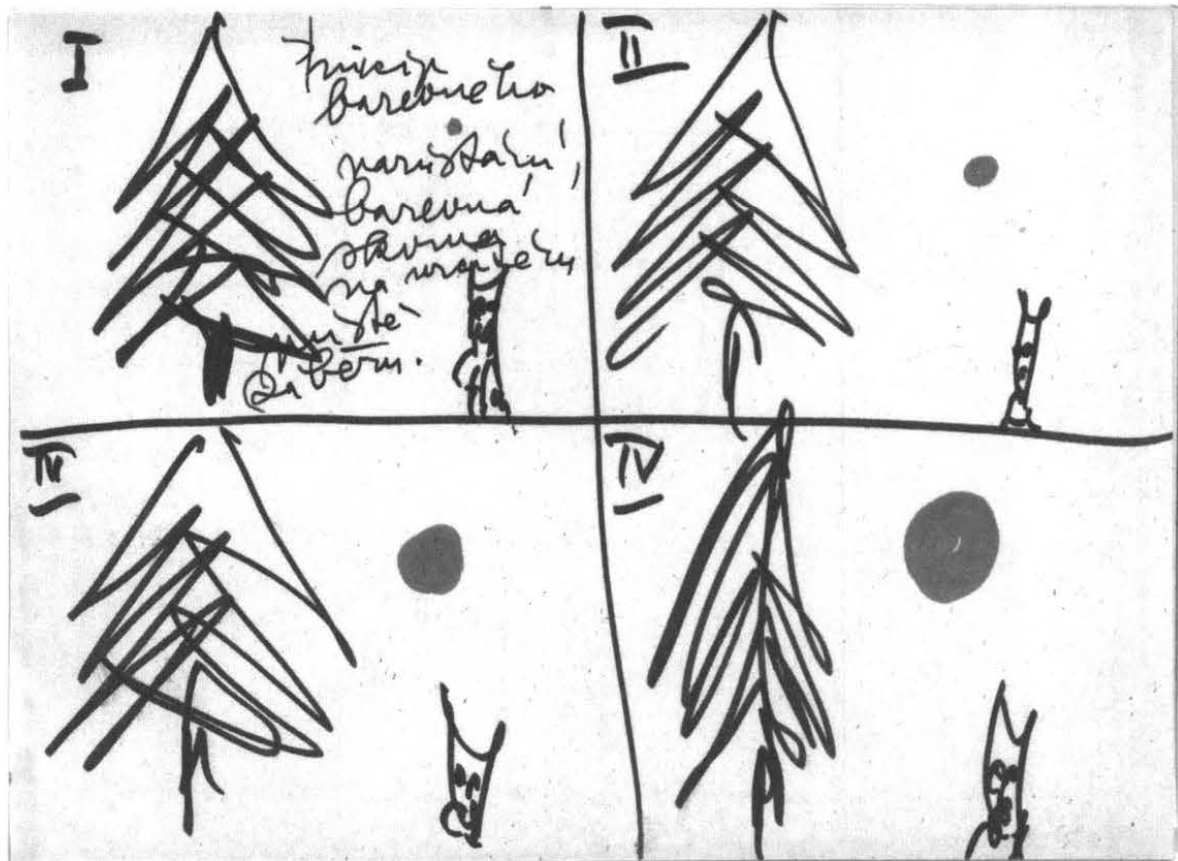
Od počátku jsem počítal se spoluprací s Janem Werichem, který měl hrát Muže s křídly, takového dobrého blázna, který vyrábí křídla a věří, že jednou vzlétne. I o dalším obsazení jsem měl již docela konkrétní představu. Proradnou Dívku v Bílém měla hrát Jana Brejchová, dobrotivou a věrnou Dívku v Modrém Emilka Vašáryová, hlavního Korouhvičku Vladimír Menšík, ďábla Byrose, který tam zastupoval temné síly KGB a STB, Jiří Sovák. Jediný problém jsem měl s Kominíkem, tam jsem si nebyl jist, ale nejvíce jsem myslel na mima Ladislava Fialku.

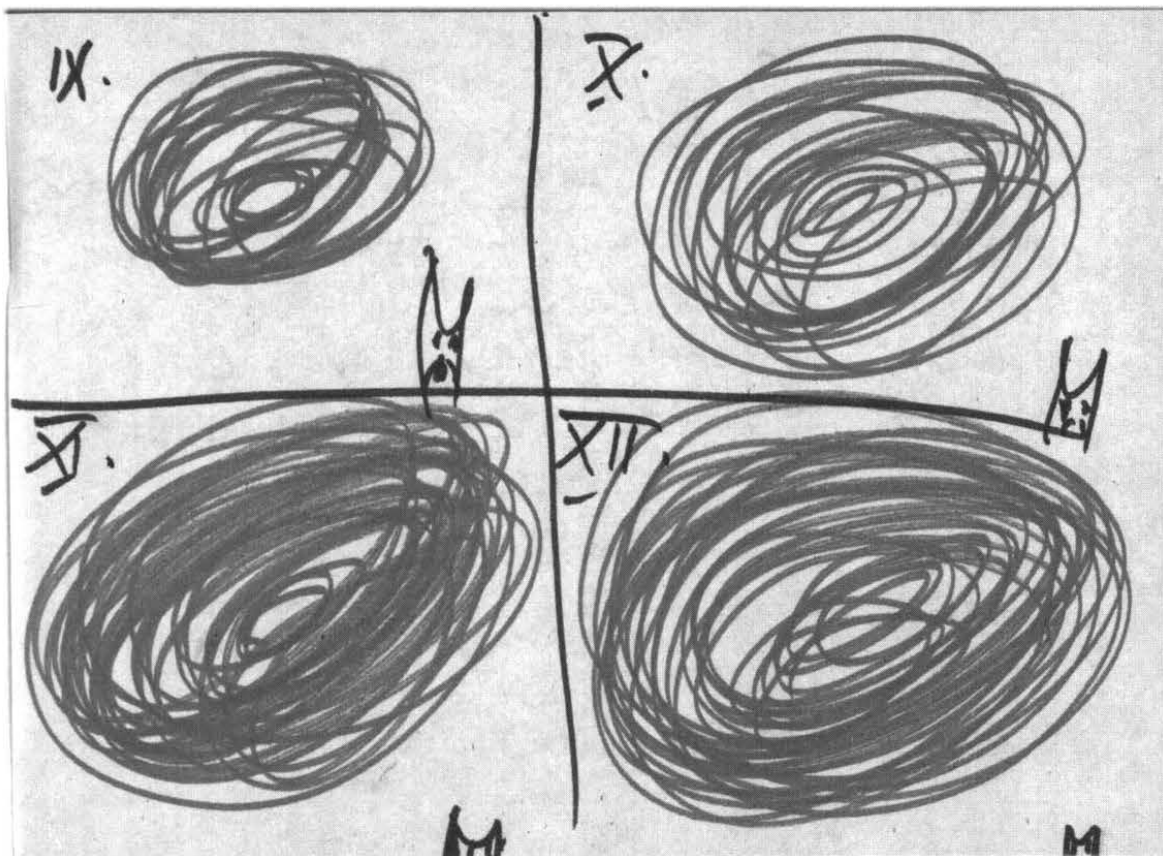
V té době jsme s Werichem také začali připravovat Falstaffa,⁷⁾ Werich tento projekt bral velmi za svůj, a tak přišel a povídá: „Pojďte dělat se mnou toho Falstaffa, Kominíka uděláme později, abychom

7) Tato volná filmová adaptace Shakespearova Jindřicha IV. dostala titul *Filmfalstaff*. Literární scénář poslední společné verze (celkově čtvrté) Wericha a Jasného pochází z dubna 1965 (Filmové studio Barrandov, tvůrčí skupina Erich Švabík – Jan Procházka a Ladislav Novotný – Bedřich Kubala, č. 768 – 65, 82 obrazů, 163 stran, cyklostyl; uloženo v osobním archivu V. J.; v knihovně NFA se nachází 2. verze z prosince 1964). Jasný posléze napsal ještě jednu verzi samostatně: „Byla to verze poslední, velmi filmová a s vizemi. Pro Jana Wericha nepřijatelná. A tudíž jsme se na tomhle rozešli“. *Filmfalstaff* mohl být unikátní hereckým obsazením: Jan Werich jako Falstaff, Jiří Voskovec jako Shakespeare (Voskovec, který po komunistickém převratu odešel do amerického exilu, přiletěl i na osobní setkání s Werichem a Jasným do Vídně). Mimochodem, nápad na obnovení legendární dvojice V & W měl Jasný již dříve, jak dokládá poznámka k pracovnímu titulu *Poslední člověk*: „Přepsat na Voskovce a Wericha. Jeden je na zemi, druhý přiletí z jiné planety“ (FN: 4. 11. 1963). Srov. též V. J a s n ý, *Život a film*, s. 32.

ILUMINACE

Jiří Voráč: Nerealizovaný scénář Vojtěcha Jasného

Princip narůstání červené barevné skvrny (oka) od malého bodu až po makrodetail, kdy „převládne rudé oko celé pole obrazu. Snad jít v barvě do důsledku: vytvořit si dimenzi, svět zvláštní, kde je realita i kreslený film, a to kombinovat. To magické oko do „Kominíka“.

Skica z bloku „Muž s křídly“. Ukázka koncepce „barevného stylu“, který Jasný definuje „pohybem, proměnou a kompozicí barev“, ve vizi vesmírného světa

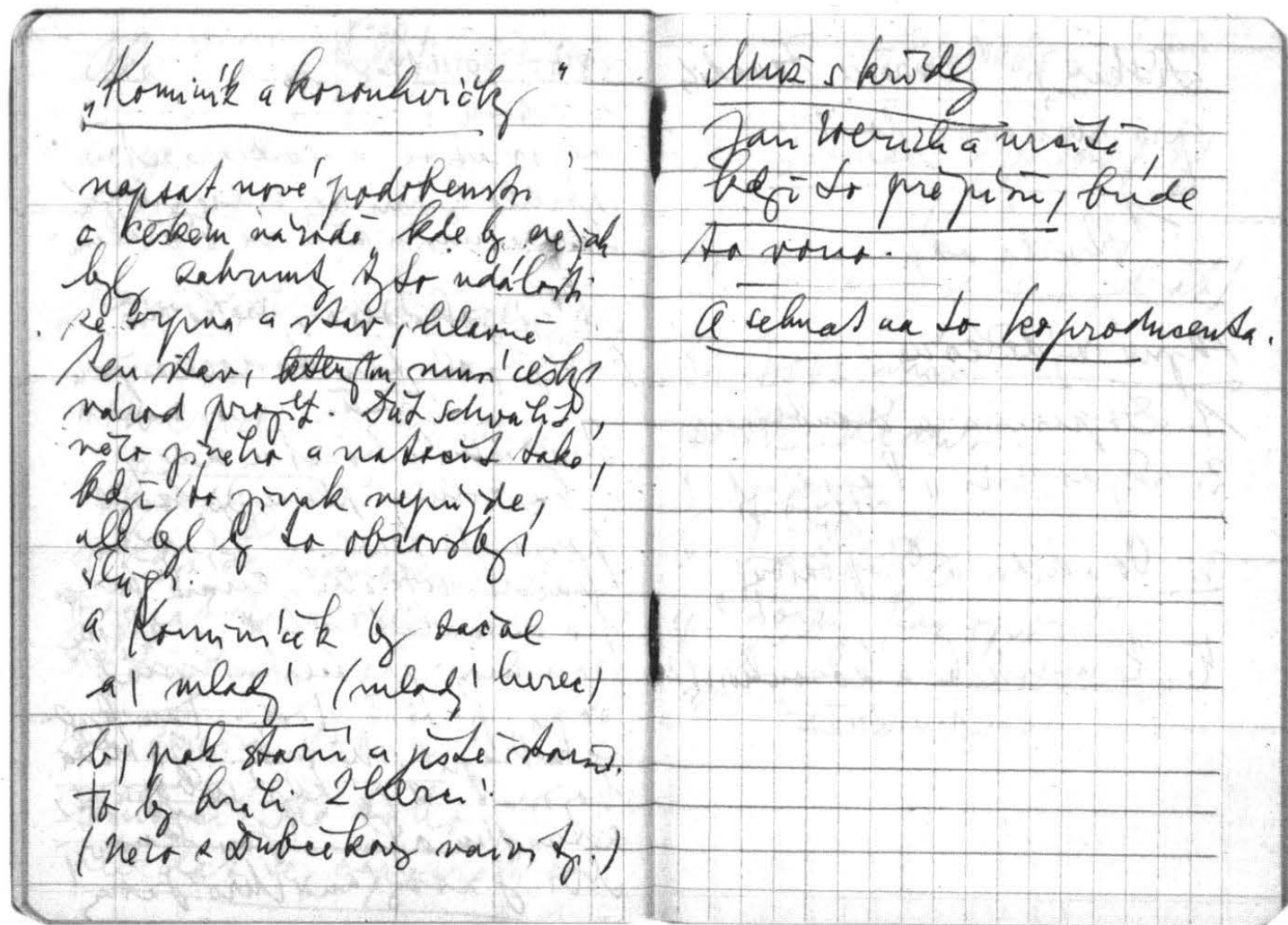
Foto archiv

hned neopakovali muzikální komedii, jakou je Kocour. ‘Už jsme se k tomu ale nevrátili. Jednak jsem v té době měl dost jiné práce, jednak také proto, že Werich poté, co jsme se nepohodli nad Filmfalstaffem, odmítl zase dělat Kominíka.’

2. Kominíček

Vojtěch Jasný se k projektu vrátil v roce 1968, kdy se v jeho „Filmovém notesu“ objevují poznámky k aktualizované verzi. Tyto pracovní zápisky výstižně zračí, jak dobová společenská atmosféra s její drastickou změnou po srpnové okupaci bezprostředně ovlivnila vývoj námětu.

Na jaře 1968, v euforickém čase po nástupu Alexandra Dubčeka, Jasný uvažoval o satíře na korouhvičky, kteří se bezostyšně přidali k liberalizačnímu procesu: „Napsat scénář v nové verzi, bez létání. Vymění se dvakrát vedení a korouhvičkové stále v síle. Toto vzhledem k událostem a lidem nyní by sedlo.“ O několik stran dále stojí: „Korouhvičky: cinébalet i tragikomedie s muzikálem. Tři stupně: I. Doba hororu, II. Doba ulehčení, III. A po době obrody“ (FN: 23. 2. 1968 – 27. 6. 1968, cit. zápisy nedatovány). V názvu třetí kapitoly lze nalézt temnou předzvěst věcí příštích, která se záhy naplnila.

„Filmový notes“, 30. 11. 1968: Pookupační deprese vyvolala potřebu „napsat nové podobensství o českém národě“. Dramatickou změnu poměrů dokládá i jedinečná poznámka o taktickém „blufu“, jak prosadit realizaci filmu navzdory cenzuře
Foto archiv

Do Kominického
 do Glusky
 v podobě housera.

Před:

Housere, kdojak
 si nasere...

vyšší techniky
 lidem!

Thyrt maret
 a rrtm

mladi's Garami:
 words took sh-

„Filmový notes“, září 1970: nápady do Kominického

Foto archiv

Úvod ke „Kominíčkovi“

„Za starých časů byly
pohádky o elfech a
dobrých čarodějích a vládkyních
Houčovic, Karpátek,
Petrůvkách... To se je
pohádka o velké době
československé říše. O její
dobru a zlu, i tím co je
nejasné.“

Jestliže se dočkane duševně
vládkyní a velmožů,
velkých a parterů,
pak se také může být
prospěch od velké alegorie
nem daleko
ke slanecku.

Salzburg 11. 9. 1970

— 15. 10. 1970

V. J.

„Motýlí žena“ aneb „Svět za duhou“: záběr z natáčení filmu *Velká země malých* (*The Great Land of Small*, 1987) na stadionu Světového výstaviště v Montrealu

Foto archiv

Po vojenské intervenci nastala situace již zcela jiná: „Napsat to na dnešní dobu. Zaútočit. Nevzdat se a neposrat. [...] Podobenství o českém národě, kde by nějak byly zahrnuty tyto události ze srpna a stav, hlavně ten stav, kterým musí český národ projít.“ V postavě Kominíčka se potom mělo objevit „něco z Dubčekovy naivity“ (FN: 30. 11. 1968).

Tamtéž je naznačen pozoruhodný taktický manévr, jak dosáhnout realizace: „Dát schválit něco jiného a natočit také, když to jinak nepůjde, ale byl by to obrovský bluf“ (FN: 30. 11. 1968).

Treatment *Kominíčka* nakonec vznikl až v říjnu a listopadu 1970 v Salzburgu, kam se Jasný uchýlil v létě toho roku do exilu. Tento projekt si předsevzal jako svůj první a nejdůležitější úkol, kterým se cítil být povinován své znevolněné vlasti. Bezprostřední zkušenost z okupace a nastupující normalizace vedla k radikální transformaci původního konceptu. *Kominík* byl v roce 1963 koncipován jako poetisticky hravá (až clairovsky rozverná) romance o čase naděje. Vpád dějin však proměnil *Kominíčka* v baladu z času beznaděje. Příznačně se to projevilo již v kapitole „Let do minulosti“: v *Kominíkovi* je vtipným výletem do české mytologie (Muž s křídly tu rozmlouvá s praotcem Čechem a Kominík se pomiluje s Kazi, která ještě nepoznala Bivoje), v *Kominíčkově* se stane apokalyptickou zprávou o dějinách plných krve a násilí. *Kominíček* se tedy posunul od „pohádkové sci-fi“ ke kritické politické kronice, jejíž těžiště představují události z let 1968 až 1970. Druhá polovina scénáře tak reflektuje dramatický společenský vývoj období tzv. Pražského jara, srpnové okupace a nastupující normalizace (viz kapitoly VI – IX), přičemž nejrozsáhlejší jsou části „Okupace“ a „Normalizace“.

*Vojtěch Jasný na farmě u svého kanadského producenta Rocka Demerse
(Valcourt, Quebec, 1987) v době, kdy natáčeli pohádkovou sci-fi s létajícími postavami
Velká země malých (The Great Land of Small)*

Foto archiv

Během psaní si Jasný například poznamenal: „Do Kominíčka dát Husáka v podobě housera a píseň *Housere, housere, kdopak ti nasere*...“ (FN: 1. 8. 1970 – 4. 10. 1970 cit. zápis nedatován). Obraz Husáka jako housera sice ve scénáři nakonec není, nicméně řada postav nese typologické charakteristiky odkazující ke skutečným protagonistům tehdejší politické scény. Metoda konstrukce postav a dějů podle reálných předobrazů nebyla v Jasného díle novinkou, v tomto případě však poprvé pracoval s veřejně známými objekty.

Zmíněný Gustáv Husák tak sloužil vzorem pro Muže v Černém, šedé to eminence, který je popsán jako někdejší politický vězeň, pragmatický příznivec liberalizace a posléze poslušný normalizátor. Licoměrný kolaborant Byros, který tak „dobře hrál roli Jidáše“, tu zastupuje prototyp, který v reálu zosobnil Vasil Biľak. Démonický imperátor s „hustě rostlými brvami“, jinak též „První Tajemník Největších Bratří“, toť karikatura sovětského diktátora a okupanta Leonida Brežněva. V příběhu bezelstné postavy Kominíčka se zase zračí reformní úděl Alexandra Dubčeka. A Tuleň, konkrétně v pasáži vnuceného jednání s okupanty v „hlavním městě velmoci“, odkazuje k Františku Krieglovi, který jako jediný z československé delegace nepodepsal sovětský diktát, tzv. moskevský protokol.

Obdobně byl například do kapitoly Apokalypsa (II) vložen odkaz k vraždám bratrů Kennedyových a Jana Masaryka. V kapitole o normalizaci (IX) se objevuje „hořící lidský protest“ Jana Palacha a Jana Zajíce. V kapitole IV je potom popsán trik s létáním, který měl v režii ministerstva vnitra dokázat, že létat umí i soudruh Korouhvička: technická konstrukce i propagandistická funkce tohoto monstrózního podvodu upomíná na tzv. čihošťský zázrak z roku 1949, který se stal záminkou k pogromu na katolickou církev.

Jakkoli lze text číst jako politickou kroniku, obraz dějinné epochy směřuje k alegorii o archetypickém konfliktu dobra a zla, který, podobně jako v báchorkách, ústí v nadějný konec. Stejně jako do epilogu VŠECH DOBRÝCH RODÁKŮ vložil autor jasnozřivou předzvěst rozluky (exilu), epilog *Komíníčka* zase předvídá pozitivní změnu poměrů, návrat a shledání.

Vojtěch Jasný se snažil prosadit realizaci postupně v několika produkcích v Rakousku, Německu, Chorvatsku a také v USA prostřednictvím Kirka Douglase (s nímž se spřátelil již v šedesátých letech); jednou z variant bylo též obsazení Douglase do role Muže s křídly. Nejdále pokročila jednání s pařížskou firmou Gray Film; producent Louis Dolivet sledoval již zrod scénáře a zasloužil se o potlačení „reportáže politické“ ve prospěch „tragedie našeho století“, kterou „Československo nejvíce charakterizuje“ (FN: 21. a 23. 10. 1970).

Po zhruba ročním intenzivním, leč bezvýsledném úsilí začal Jasný pomýšlet i na alternativní podobu televizní či divadelní. Žádná z možností však nebyla nakonec završena.⁸⁾

Alespoň rámcovou představu o filmu si lze učinit podle řady realizačních poznámek. Jako stěžejní se jeví koncepce „barevného stylu“,⁹⁾ která je manifestována v treatmentu odlišným grafickým psaním příslušných barevných pojmů. Ve „Filmových notesech“ potom mj. nalezneme:

„Výtvarná inspirace: *El Greco, Lucas Cranach, obraz stylizovat dle létajících v oblacích religióz-ních obrazů. Také čočkou roztáhnout figury jako u El Greca*“ (FN: 10. 10. 1970).

„Nechat pozvat Havelku a Wericha do Paříže či Zagrebu na jednání“¹⁰⁾ (FN: 23. 11. 1970).

„Kamera: *Igor Luther nebo Walter Lassally*“¹¹⁾ (FN: 27. 12. 1970).

„Získat akrobaty, cirkusáky, gymnasty, parašutisty. Všechny, kteří ovládají vzduch a prostor. Udělat to věrně“ (FN: 27. 12. 1970).

„Krajiny kosmické: inspirace od Maxe Ernsta; Vasarely – barevné hry a kompozice“ (FN: 11. 2. 1971).

„Nafilmat hodně ptáků, stromů ve větru, plachtařů, vítr, mraky, parašutisty“ (FN: 10. 6. 1971). Lokace: „Vídeň nebo Zagreb“ (FN: 17. 4. 1971).

Jiří Voráč

Použité prameny:

Filmové notesy (z období 1960 – 1985; osobní archiv V. J.)

Fotografie (osobní archiv V. J.)

The Kids (treatment, 1984; osobní archiv V. J.)

Komíníček a korouhvičky (2. verze, treatment, 1970; osobní archiv V. J.)

Komíník a korouhvičky (1. verze, literární scénář, 1963; NFA)

Rozhovor editora s Vojtěchem Jasným (série rozhovorů se uskutečnila na jaře 1999)

Skicáře – blok „Muž s křídly“ (1969; osobní archiv V. J.)

8) Srov. tamtéž, s. 36.

9) Srov. tamtéž, s. 125.

10) Svatopluk Havelka komponoval hudbu ke všem českým filmům Vojtěcha Jasného (vyjma *PROCESÍ K PANENCE*).

11) S Lutherem, který po roce 1968 emigroval ze Slovenska do Západního Německa, spolupracoval Jasný například na filmech *MAJÁK* (*DER LEUCHTTURM*; SRN, 1972) a *NÁVRAT* (*RÜCKKEHR*; Rakousko, 1977). Němec Lassally snímal Jasného filmy *ANSICHTEN EINES CLOWNS* (*KLAUNOVY NÁZORY*; SRN, 1975) a *POKUS O ÚTĚK* (*FLUCHVERSUCH*; Rakousko – SRN, 1976).